

۱۶۲۴ ۴۶۸

به نام خداوند جان و خرد

برنامه جامع تربیت شنوایی

نوشته

تهیه کننده:

دکتر سعید ملایری

دکترای تخصصی شنوایی شناسی

انتشارات تایش هستی

WWW.MOHSENIBOOK.COM

روش‌های تربیت شنوایی از سابقه‌ای طولانی مدت در توانبخشی شنوایی کودکان کم شنوا برخوردار هستند. پس از ابداع سمک و رشد و توسعه فناوری‌های تقویت صدا در نیمه اول قرن بیستم میلادی، امکان دست یافتن به مهارت‌های زبان و گفتار برای کودکان کم شنوا تسهیل شد. اما برای تحقق این هدف، صرفاً اتکا به سخت‌افزارها، مثل سمک و دستگاه‌های تقویت صدا کافی نبود. از این رو، متخصصان و درمانگرانی که با کودکان کم شنوا کار می‌کردند، تدوین برنامه‌های تربیت شنوایی را در دستور کار خود قرار دادند. هم زمان، روش‌های مختلف تربیت شنوایی بر اساس معیارهای مختلف مثل زمان وقوع کم شنوایی، سن وقوع کم شنوایی، زمان دریافت وسیله کم شنوایی و سن فرد طراحی و تعیین شدند.

با ابداع فناوری کاشت رور در اواخر قرن گذشته میلادی و رشد و توسعه روزافزون آن در سال‌های بعد از آن، ضرورت تدوین برنامه‌های تربیت شنوایی جامع و برخوردار از آزمون‌ها و تمرینات متنوع و دقیق بیش از گذشته احساس شد. این امر از آن جهت مهم بود که فناوری کاشت حلزون برای اولین بار می‌توانست توانایی شنیدن را به بزرگسالان و کودکان با کم شنوایی حسی-عصبی برگرداند و زمینه فراگیری زبان و گفتار و حضور در جامعه عادی را برای آن‌ها فراهم نماید و این هدف جز با ارایه یک برنامه جامع تربیت شنوایی امکان پذیر نبود. برنامه تربیت شنوایی نیوشا، نسخه فارسی و مدون شده جامع‌ترین برنامه‌های تربیت شنوایی با نام DASLIII است که توسط یک تیم توانبخشی متشکل از شنوایی‌شناس و آسیب شناس گفتار و زبان طراحی و تدوین شده است. نسخه اولیه و اصلی برنامه در سال ۱۹۸۶ میلادی برای هدف پاسخگویی به نیازهای روزافزون کودکان و دانش‌آموزان کم شنوای شدید و عمیق و برخوردار از کاشت حلزون عرضه گردید. بعدها تمرینات متنوع دیگری برای انواع افت شنوایی و قرارگیری کودک در موقعیت‌های پرچالش شنوایی مثل حضور در محیط‌های شلوغ به آن افزوده شد و برای طیف وسیعی از کودکان کم شنوا و بدشنوا مورد استفاده قرار گرفت. از ویژگی‌های منحصر به فرد این برنامه، می‌توان به موارد مختلف از جمله آزمون اختصاصی برای تعیین سطح مهارت‌های شنوایی در محیط ساکت و محیط شلوغ، جامعیت و جای دادن تعداد زیادی از تمرینات در سه حوزه کشف و تمایز، شناسایی و بازشناسی و درک و فهم سطوح آوایی گفتار تا جملات پیچیده، رعایت فواصل دشواری بسیار اندک تمرینات با یکدیگر به منظور تسهیل ارزیابی دقیق مهارت‌ها و سنجش پیشرفت کودکان

در برنامه، انجام تمرینات در جلسات انفرادی با تکیه بر اصل طراحی برنامه آموزش انفرادی (IEPI) برای هر کودک، امکان تطبیق و سازگاری برنامه در کلاس درس، تمرینات اختصاصی ویژه کودکان برخوردار از سمع و کاشت حلزون، استفاده ترکیبی و همزمان از تمرینات تحلیلی ۲ و ترکیبی ۳، و ... اشاره کرد.

نسخه فارسی این برنامه برای نخستین بار در سال ۱۳۷۸ شمسی در قالب مطالعه پژوهشی پایان نامه ارشد خودم به راهنمایی استاد گرانمایه جناب آقای دکتر عبدالله موسوی و مشاوره استاد عزیز جناب آقای جمشید پورقرب طراح و بومی سازی گردید. عنوان این برنامه "نیوشا" انتخاب گردید که یک واژه فارسی، برگرفته شده از ریشه فعل نیوشیدن به معنای گوش دادن ۴ می باشد و با اهداف ترسیم شده در برنامه که همانا بهبود "توانایی گوش دادن می باشد، تناسب دارد.

طی سال‌ها، بعد از اصلاح و چارچوب این روش به شکل گسترده در مراکز آموزش و پرورش کودکان استثنایی و سازمان بهزیستی کشور مورد استقبال و استفاده همکاران شنوایی شناس و آسیب شناس گفتار و زبان مواجه شد. تجربیات استفاده از این برنامه نشان می دهد که استفاده درست از آزمون ها و تمرینات می تواند روند سازگاری کودک کم شنوا با دنیای کم شنوایی را تسریع کند و پیشرفت مهارت های شنوایی و مهارت های زبانی و گفتاری مرتبط با آن را تا بالاترین سطح ممکن تضمین نماید.

آزمون ها و تمرینات برنامه نیوشا در سه بخش: جزا تدوین شده اند. بخش اول، سازگاری و تطبیق با وسیله کمک شنوایی را تسهیل می کند و کودک را با انواع اصوات محیطی و به ویژه اصوات گفتاری آشنا می کند. بخش دوم، تمایز آوایی نام دارد و همانطور که از نامش بر می آید با هدف بهبود مهارت تمایز و بازشناسی اصوات گفتاری و تسلط کودک در تفکیک آن ها از یکدیگر طراحی شده است. انجام تمرینات فشرده و مستمر روی تمایز آواها، جزء ضروری مهارت آگاهی واجی می باشد که بسیاری از کودکان کم شنوا و نیز کودکان مبتلا به اختلالات مختلف در آن دچار مشکل هستند. افزون بر این، تمرینات تمایز آواها به بهبود تلفظ آن ها نیز کمک شایانی می کند. تجربیات استفاده از این تمرینات برای کودکان مبتلا به اختلالات زبانی، گفتاری، کودکان طیف اتیسم (با عملکرد بالا) نتایج خوبی به همراه داشته است. از طرف دیگر از این تمرینات می توان برای بهبود مهارت تمایز آواها در کودکان و بزرگسالان مبتلا به بدشنوایی (اختلالات پردازش شنوایی) نیز استفاده کرد.

1. Individual Education Plan
2. Analytic
3. Synthetic
4. Listening

اینک اینجانب پس از سال‌ها که از نشر نسخه اولیه برنامه نیوشا می‌گذرد، تصمیم گرفتم تا با بازبینی مجدد و انتشار این برنامه به صورت یک کتاب مستقل، ضرورت برخورداری یک "برنامه تربیت شنوایی سازمان یافته" در مراکز توانبخشی شنوایی را مدنظر قرار دهم. امیدوارم کتاب حاضر، بخشی از نیاز به یک برنامه جامع توانبخشی شنوایی برای همه کودکان مبتلا به اختلالات کم شنوایی و بدشنوایی را برآورده کند.

دکتر سعید ملایری

مدیر عامل موسسه دانش بنیان نیوشا

www.ketab.ir

مقدمه

بنام خدا

خدا را شکر که متن برنامه تربیت شنوایی نیوشا به همت همکار گرامی و دوست دانشمند جناب آقای دکتر ملایری با تجدید نظر به روزآوری در دسترس علاقمندان قرار می گیرد.

نسخه اولیه این روش توانبخشی که به فارسی روان و با بیان بسیار روشن تهیه شده بود، و در بیش از یک دهه پیش با آن نام فارسی ارشد ایشان را تشکیل می داد و در آن زمان اقدامی مورد نیاز، بسیار بزرگ و شجاعانه بشمار می رفت. مورد توجه و استقبال فراوانی قرار گرفت که خود نشانه آن بود که وجود برنامه جامع و بومی سازی شده توانبخشی شنوایی می تواند علاقمندی های نهفته به امر پر زحمت توانبخشی شنوایی را شکوفا سازد.

بدون شک نسخه جدید، که از تجارب گوناگون و توان علمی فراوان جناب آقای دکتر ملایری طی زمان و نیز همچنان از نگارش روان فارسی بهره مند است، دارای خداوند متعال می تواند چراغ راه همه متخصصان و درمانگران مرتبط با حوزه توانبخشی شنوایی باشد.

با آرزوی توفیق روزافزون جناب آقای دکتر ملایری و رتبه خداوند متعال، متذکر می گردد که مراتب فضل و دانش ایشان نیازی به بیان اینجانب ندارد و شاید این فرصت بیشتر لطف بود که ایشان در حق من روا داشتند بنابراین حسب فرمایش ایشان چند سطر نگاشته شد و از این باب خدای ماسکرم و ایشان را سپاسگزارم.

دکتر سید محمد موسوی

دانشیار دانشگاه علوم پزشکی ایران

فهرست مطالب

فصل اول: معرفی برنامه‌ی تربیت شنوایی «نیوشا»

معرفی برنامه‌ی تربیت شنوایی «نیوشا» ۱۸

فصل دوم: دستورالعمل اجرای پیش آزمون «نیوشا»

دستورالعمل اجرای پیش آزمون «نیوشا» ۲۰

بخش اول آزمون «نیوشا»: آگاهی از صدا ۲۱

بخش دوم آزمون «نیوشا»: تمایز آبی ۲۵

بخش سوم آزمون «نیوشا»: درک شنوایی ۲۸

فصل سوم: بخش اول برنامه‌ی تربیت شنوایی «نیوشا»: آگاهی از صدا

بخش اول: آگاهی از صدا ۴۲

مراقبت و نگهداری از دستگاه تقویت کننده ۴۲

مراقبت از سمعک ۴۲

مراقبت از دستگاه پردازشگر کاشت حلزونی ۴۸

قرار داد شماره (۱) ۵۰

قرار داد شماره (۲) ۵۱

قرار داد شماره (۳) ۵۲

قرار داد شماره (۴) ۵۳

قرار داد شماره (۵) ۵۴

اصول قرارداد ۵۵

- برگه‌ی شماره‌ی (۱) ۶۰
- برگه‌ی شماره‌ی (۲) ۶۱
- برگه‌ی شماره‌ی (۳) ۶۲
- برگه‌ی شماره‌ی (۴) ۶۳

فصل چهارم: بخش دوم برنامه‌ی تربیت شنوایی «نیوشا»: تمایز آوایی

- تمایز آوایی ۸۷
- تمرینات بخش دوم: تمایز آوایی ۸۸
- ویژگی‌های دیرش آوایی ۸۹
- ویژگی‌های شدت آوایی ۹۷
- دستورالعمل اجرای تمرینات مربوط به همخوان‌ها ۱۱۸
- تمایز و شناسایی همخوان‌ها در جایگاه آغازین هجاها و واژه‌ها ۱۲۰
- تمایز و شناسایی همخوان‌ها در جایگاه انتهای هجاها و واژه‌ها ۱۲۷
- تمایز خوشه‌های همخوانی در جایگاه انتهای هجاها و واژه‌ها ۱۳۴

فصل پنجم: بخش سوم برنامه‌ی تربیت شنوایی «نیوشا»: درک شنوایی

- تمرینات بخش سوم: درک شنوایی ۱۳۶
- تمایز واژه‌ها براساس تعداد هجا ۱۳۸
- تمایز پیام‌های زبانی از پیام‌های غیر زبانی ۱۴۰
- استنتاج معنایی از ویژگی‌های آوایی ۱۴۴
- یک واژه‌ی شاخص، مجموعه‌ی بسته ۱۴۸
- دو واژه‌ی شاخص، مجموعه‌ی بسته ۱۵۱

۱۵۴	سه واژه‌ی شاخص، مجموعه‌ی بسته
۱۵۶	چهار واژه‌ی شاخص، مجموعه‌ی بسته
۱۵۷	تمایز جملات آشنا و با طول یکسان
۱۵۹	گوش دادن همراه با تفکر روی مفاهیم
۱۶۲	دستورات چند قسمتی، مجموعه‌ی بسته
۱۶۵	یادگیری اطلاعات جدید از طریق گوش دادن، سطح آسان
۱۶۸	اجرای دستورات در مجموعه‌ی آسان
۱۷۲	دستورات چند قسمتی، مجموعه‌ی متوسط
۱۷۳	یادگیری اطلاعات جدید از طریق گوش دادن، سطح پیشرفته

فصل ششم: چگونه تمرینات فردی و طرح درس بنویسیم؟

۱۷۸	چگونگی نوشتن تمرینات فردی و طرح درس
۱۷۸	نوشتن برنامه‌ی آموزشی فردی «باف»
۱۸۰	برگه‌ی علاقه‌مندی کودک
۱۸۱	برگه‌ی طرح درس هفتگی
۱۸۳	برگه‌ی سوابق شنوایی

فصل هفتم: آشنایی با محرکات رقابتی

۱۸۶	آشنایی با محرکات رقابتی
۱۸۷	سطوح شدتی محرکات رقابتی
۱۸۸	مرحله‌ی اول
۱۹۰	مرحله‌ی دوم

مرحله ی سوم.....	۱۹۰
مرحله ی چهارم.....	۱۹۱
نحوه ی امتیاز دهی.....	۱۹۳

فصل هشتم: اجرای برنامه ی تربیت شنوایی «نیوشا»

اجرای برنامه ی شنوایی «نیوشا».....	۱۹۶
عامل فاعله.....	۱۹۶
چگونگی استفاده از سیستم مشاهدات والدین.....	۱۹۶
جلسات تربیت شنوایی: روش، اهداف، مدت زمان هر جلسه و اصول آن.....	۱۹۷
ارایه ی خرده مهارت ها و فعالیت های.....	۱۹۸
ملاک تکمیل خرده مهارت ها.....	۱۹۹
چه موقع می توانیم بگوییم یک خرده مهارت برای کودک بسیار مشکل است.....	۲۰۰
معیارهای تشخیص دشوار بودن تمرینات.....	۲۰۱
آموزش کودک در زمینه ی گوش دادن به صدای خویش در برنامه ی تربیت شنوایی.....	۲۰۱
استفاده از دستگاه پخش صوت در تربیت شنوایی.....	۲۰۲
استفاده از برگه ی فهرست خرده مهارت ها با دستگاه اف. ام.....	۲۰۳
مشارکت والدین.....	۲۰۳
ویژگی های برنامه ی تربیت شنوایی موفق.....	۲۰۴

مدت‌هاست که موضوع جایگاه برنامه‌های تربیت شنوایی در آموزش کودکان کم شنوا مورد بحث و مجادله‌ی علمی می‌باشد. برخی از متخصصان عقیده دارند که برنامه‌های تربیت شنوایی مدون^۱ هیچ گونه جایگاه حقیقی در یادگیری مهارت‌های شنوایی ندارند. این متخصصان تاکید می‌کنند که یادگیری شنوایی^۲ در تمامی ساعات بیداری کودک به شیوه‌ای طبیعی انجام گیرد. گروهی دیگر از درمانگران که از برنامه‌های تربیت شنوایی سازمان یافته^۳ استفاده می‌کنند، به امر شنیدن در تمامی ساعات روز توجه کمتری می‌نمایند. برخی از درمانگران، تربیت شنوایی گروهی و برخی دیگر تربیت شنوایی فردی^۴ را ترجیح می‌دهند.

براساس بررسی انجام شده از برنامه‌های مختلف تربیت شنوایی در مراکز توانبخشی شنوایی (Stout G, Wind, J, 1986) نتایج زیر بدست آمده است:

(الف) در مدارس ناهنجان که معمولاً شنوایی‌شناس آموزشی حضور ندارد وجود نوعی برنامه‌ی تربیت شنوایی که تلاش امکان برای والدین و معلمان کودکان دچار نقص شنوایی، آسان^۵ و قابل فهم^۶ باشد، ضروری است.

(ب) بسیاری از درمانگران شنوایی آموزش انفرادی تاکید زیادی ندارند و اغلب این بخش از آموزش پس از اولویت‌های آموزشی دیگر قرار می‌گیرد. به اعتقاد مؤلفان برنامه‌ی تربیت شنوایی «DASL»^۷ این امر بیشتر ناشی از عدم آشنایی درمانگران و معلمان با سلسله مراتب مهارت‌های شنوایی و فقدان وقت کافی برای ارایه‌ی آموزش‌های شنوایی فردی می‌باشد. از این رو ارایه‌ی نوعی برنامه‌ی تربیت شنوایی نظام‌مند^۸ برای همه والدین و درمانگران ضروری است. از این طریق امکان اجرای انواع مختلفی از فعالیت‌های بسیار آسان و مقترح^۹ در هر مرحله از برنامه وجود خواهد داشت.

(پ) در اکثر برنامه‌های تربیت شنوایی، برای آموزش کودکانی که به تازگی وسیله‌ی تقویت کننده دریافت نموده‌اند روند مشخص وجود ندارد، بنابراین با ارایه‌ی یک برنامه‌ی تربیت شنوایی مدون این کمبود قابل جبران است.

- 1- Structured
- 2- Auditory Learning
- 3- Structural Auditory Training Program
- 4 - Individualized
- 5 - Simple
- 6 - Straightforward
- 7 - Developmental Approach to Successful Listening
- 8 - Systematic
- 9 - Fun

ت) در اکثر برنامه‌های تربیت شنوایی، بین خرده‌مهارت‌های شنوایی از نظر دشواری^۱ فاصله‌ی زیادی وجود دارد. در این شرایط کودکان به راحتی قادر به عبور از یک مرحله به مرحله‌ی دیگر نیستند و برخی اوقات، درمانگران ممکن است به اشتباه تصور کنند که کودک به حداکثر توانایی خود در آن مرحله یا خرده‌مهارت رسیده است. این امر باعث می‌شود تا در بسیاری از موارد تربیت شنوایی متوقف شود و ادامه پیدا نکند. لذا ارایه‌ی نوعی برنامه‌ی تربیت شنوایی لازم است که متشکل از خرده‌مهارت‌هایی باشد که فاصله آن‌ها از نظر دشواری بسیار جزئی باشد.

ث) کودکان کم‌شنوا اغلب دچار تاخیر در رشد گفتار و زبان می‌باشند و نمی‌توانند در انواع برنامه‌های تربیت شنوایی که عمدتاً مبتنی بر زبان^۲ هستند، وارد شوند و از آن بهره بگیرند. لذا نوعی برنامه‌ی تربیت شنوایی لازم است که به کودک امکان دهد بدون آن که نقص زبانی مانع پیشرفت او گردد، به رشد و توسعه‌ی مهارت‌های شنوایی برسد. به علاوه، مهارت‌های شنوایی که مبتنی بر زبان هستند، باید در سطح توانایی زبانی کودک ارائه شوند.

ج) در آموزش کودکان کم‌شنوا معمولاً فقط مهارت گوش کردن به صدای دیگران مورد توجه و آموزش قرار می‌گیرد. یک برنامه‌ی تربیت شنوایی جامع باید برای تمریناتی باشد که طی آن کودک به ویژگی‌های صدای خود و تولید واکها و همخوانی‌ها نیز گوش فرا دهد.

چ) برای اکثر کم‌شنوایان فهم گفتار محاوره‌ای با سرعت کم (با سرعت کمتر از حد معمول) راحت‌تر است. در یک برنامه‌ی تربیت شنوایی باید تمریناتی در نظر گرفته شود که در آغاز با سرعت کم و در سطح پیشرفته با سرعت بیشتر (در حد سرعت گفتار هنجار) ارائه گردد.

روش تربیت شنوایی «DASL» که در سال ۱۹۸۶ میلادی توسط یک شنوایی‌شناس به نام Gayle Stout و یک گفتار درمانگر به نام Jill Windle برای درمانگران و والدین طراحی شده است، از جامعیت فوق‌برخوردار می‌باشد. به علاوه این روش دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است که در اینجا به پاره‌ای از آنها اشاره می‌شود. (Stout G, Windle J, 1986)

۱. این برنامه برای تمامی گروه‌های سنی قابل اجراست.

۲. این برنامه برای انواع افت شنوایی (ملایم، متوسط، شدید و عمیق) قابل اجراست.

۳. استفاده از این روش برای کودکانی که از وسایل ارتعاشی - لامسه‌ای استفاده می‌کنند، نتایج موفقیت آمیزی به دست داده است.

۴. این روش، تنها روش تربیت شنوایی است که از جانب مدیریت غذا و دارو (FDA) ایالات متحده جهت استفاده در کودکان برخوردار از دستگاه کاشت حلزونی توصیه شده است.